

Values Education Approaches Used by Classroom Teachers in Life Science Courses

Ahmet Akif Erbaş, Zonguldak Bülent Ecevit University, ORCID ID: 0000-0001-6186-0010
İrfan Başkurt, İstanbul University – Cerrahpaşa, ORCID ID: 0000-0003-0690-816X

Abstract

This research is a qualitative study aimed at revealing the situation about how values are gained in life science courses. In this research, "case study model", which is one of the qualitative research models, was used. In the first step of the research, face-to-face interviews were conducted with the classroom teachers about the in life science courses and the status of the values education in the context of values education with using the semi-structured interview method. In the second step of the research, the application processes of values education' in life science courses were observed. The research was carried out in the first semester of the 2018 - 2019 academic year. Data were analyzed by using the NVivo qualitative analysis program. According to the research results; while the teachers stated that they used value clarification approaches so much in life science courses, the observations showed that teachers used values inculcation approach during the classroom applications. Classroom teachers used the most frequently values inculcation approach in the life studies lessons, then the values explanation approaches. As a result of the observations, value analysis and moral reasoning approaches weren't encountered. During the observations, it was observed that the classroom teachers taught value 485 times according to the values inculcation approach. Another value education approach that emerges in observations is the values explanation approaches. This approach has been used 46 times throughout the observations.

Keywords: Values Education, Life Science Course, Values Education Approaches, Classroom Teacher

Inönü University
Journal of the Faculty of Education
Vol 21, No 2, 2020
pp. 926-941
DOI: 10.17679/inuefd.704600

Article type:
Research article

Received : 16.03.2020
Accepted : 17.06.2020

Suggested Citation

Erbaş, A. A and Başkurt, İ. (2020). Values Education Approaches Used by Classroom Teachers in Life Science Courses, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 21(2), 926-941. DOI: 10.17679/inuefd.704600

This article was produced from the doctoral dissertation accepted by İstanbul University - Cerrahpaşa, Graduate Education Institute on February 2020.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Despite the fact that the need and interest have increased gradually recently, "values education" is new in concept, but it is considered as the form of education given in the past under concepts such as "moral education" and "character education". Keskin (2008) defines values education as an open attempt to teach values in its most basic form.

Values education begins informally in the family, and with the interaction of factors such as school, social life and media, individuals form their own value judgments. In this context, factors such as family, school, society, environment and media have a great influence on value education. Therefore, planned and programmed value education processes in formal education institutions are important. There are different approaches in the literature on the process of delivering values education within a plan and program.

As stated above, many educational approaches are used to gain values. These; values inculcation, value analysis, values explanation, fair community schools, character education, hidden curriculum (Dilmaç, 2007).

One of the main tasks of the school is to enable students to adopt values and apply them in their lives. In this process, life studies courses has an important place (Güzel, 2013). While educational institutions undertake the task of developing the basic culture and values of the society, life science courses comes first among the courses that undertake this task (Özkan, 2009). Because the life science courses is one of the courses that prepare the child for life.

It is very important with which approach and method the values specified in the curriculum are brought to the students, and what should be considered in the process of appreciation. In this respect, determining / analyzing teachers' views on the subject and the values education application processes in life science courses are important in terms of making the courses more efficient in terms of values education.

Purpose

In this context, the purpose of the research; It is to reveal which values education approaches are used in life science courses in order to gain values.

Method

This research is a qualitative study aimed at revealing the situation about how values are gained in life science courses. In this research, "case study model", which is one of the qualitative research models, was used. In the first step of the research, face-to-face interviews were conducted with the classroom teachers about the in life science courses and the status of the values education in the context of values education with using the semi - structured interview method. In the second step of the research, the application processes of values education' in life science courses were observed.

Working Group

At the stage of determining the teachers to be observed, volunteering is primarily taken into consideration. The maximum diversity among teachers sampling methods was determined according to sampling method. In this context, the aim is to work with 1st, 2nd and 3rd grade teachers working in primary schools in the city center of Zonguldak. While determining teachers, it was tried to ensure maximum diversity by paying attention to variables such as school, class, age, seniority and gender. In the classes of determined teachers, 13 hours of observation were made in the life science courses in the first half of the 2018 - 2019 academic year.

The other working group of the research consists of 10 classroom teachers from 1, 2 and 3 grades working in primary schools in the city center of Zonguldak. Teachers were selected on a voluntary basis. The teachers to be interviewed were selected according to the maximum diversity sampling method. The aim is to reach the classroom teachers who at 1st, 2nd and 3rd grades. During the meeting, attention was paid to diversify the demographic characteristics of the teachers and 15 female and 15 male teachers from each grade level were interviewed from seven different primary schools.

Data Analysis

The data obtained as a result of the interview and observation were classified and analyzed in the computer. Voice recordings, observation and interview notes were translated by the researcher using

Microsoft Word program in computer. Here, all the data has been classified accordingly by the researcher and analyzed.

The raw data sets were loaded into the NVivo program and content analyzes were made on it. In this framework, firstly data sets were read with an inductive approach and then codings were made. After the coding, themes were created, and the reliability and validity of the codes and themes were provided.

Findings

Findings Regarding Interviews

Teachers interviewed, in the education of values in life studies lessons; They stated that they used approaches, methods and techniques such as explanation, dilemma approach, making them feel, do - live, animation, play teaching, drama, question - answer, straight narration, brainstorming, discussion. They emphasized that values should not be gained by imposing and directing them to students. At the same time, teachers argued that the approach, methods and techniques should be given by diversifying, arguing that it would be ineffective when applied regardless of the method, technique.

Findings Related to Observations

As a result of classroom observations, teachers' value education approaches; It was observed that they used the approaches of "Value Inspiration (72 lessons, f: 485) and Value Explanation (19 lessons, f: 46)".

Discussion & Conclusion

Classroom teachers used the most frequently values inculcation approach in the life studies lessons, then the values explanation approaches. As a result of the observations, value analysis and moral reasoning approaches weren't encountered. During the observations, it was observed that the classroom teachers taught value 485 times according to the values inculcation approach. Another value education approach that emerges in observations is the values explanation approaches. This approach has been used 46 times throughout the observations.

As a result of the interviews, it was determined that the teachers argued that instead of teaching, imposing or imposing values directly on students, they should be given with a dilemma approach by explaining, feeling, doing - living, values. However, the results of the observation showed that what the teachers say and what they do is different from each other. While the approaches expressed by teachers in the interviews are mostly in value determination approaches, the practices of teachers are in the approach of teaching values directly.

In the light of the findings that emerged in many studies and supporting our research, it was determined that the teachers used the values inculcation more in the values education. In the literature, there are studies showing that the contents of the textbooks are mostly prepared according to the values inculcation approach (Demir and Demirhan İşcan, 2007; Ersoy and Şahin, 2012; Kaya, Çakır and Şalçı, 2018). Similar to our study, it is seen that value teaching is carried out with this approach in studies conducted at different courses and class levels (Akbaş, 2009; Çengelci, 2010; Kasa, 2015; Kaymakcan and Meydan, 2011). However, there are studies that other values education approaches (values explanation, value analysis, moral reasoning) are used by teachers in a limited number and unconsciously. (Can, 2008; Çengelci, 2010; Sezer, 2008; Yalar, 2010; Yazar Kaptan, 2015).

As a result of the above findings, conclusions and discussions, the following suggestions were made: Training can be given to teachers and prospective teachers about the approaches, methods and techniques that can be used in teaching the targeted values to be brought to the students. Similar studies can be conducted in other fields other than life science courses.

Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Derslerinde Kullandıkları Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Ahmet Akif Erbaş, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0001-6186-0010
İrfan Başkurt, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, ORCID ID: 0000-0003-0690-816X

Öz

Bu araştırma, hayat bilgisi derslerinde değerlerin nasıl kazandırıldığına yönelik durumun ortaya konması amacıyla yönelik nitel bir çalışmadır. Bu çalışmada nitel araştırma modellerinden "durum çalışması modeli" kullanılmıştır. Araştırmanın birinci basamağında, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak sınıf öğretmenleriyle değerler eğitimi bağlamında, hayat bilgisi dersi ve değerler eğitiminin durumu ile ilgili yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın ikinci basamağında, hayat bilgisi derslerinde değerler eğitiminin uygulanma süreçleri gözlenmiştir. Araştırma 2018 - 2019 eğitim - öğretim döneminin ilk yarıyılında gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi NVivo nitel analiz programı yardımıyla yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğretmenler yapılan görüşmelerde hayat bilgisi derslerinde daha çok değer belirginleştirme yaklaşımlarını kullandıklarını belirtirken, yapılan gözlemler öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarında değer telkini yaklaşımını kullandıklarını göstermiştir. Sınıf öğretmenleri hayat bilgisi derslerinde değerler eğitimi yaklaşımlarından en sık değer telkinini daha sonra değer açıklama yaklaşımlarını kullanmışlardır. Gözlemler sonucunda değer analizi ve ahlaki muhakeme yaklaşımlarına rastlanılmamıştır. Gözlemler süresince sınıf öğretmenlerinin 485 defa değer telkini yaklaşımına göre değer öğretimi yaptıkları görülmüştür. Gözlemlerde ortaya çıkan diğer değerler eğitimi yaklaşımı ise değer açıklama yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, gözlemler boyunca 46 defa kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Hayat Bilgisi Dersi, Değerler Eğitimi Yaklaşımları, Sınıf Öğretmeni

Inönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 21, Sayı 2, 2020
ss. 926-941
DOI: 10.17679/inuefd.704600

Makale türü:
Araştırma makalesi

Gönderim Tarihi : 16.03.2020
Kabul Tarihi : 17.06.2020

Önerilen Atıf

Erbaş, A. A ve Başkurt, İ. (2020). Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Derslerinde Kullandıkları Değerler Eğitimi Yaklaşımları. *Inönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 926-941. DOI: 10.17679/inuefd.704600

Bu makale İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından Şubat 2020 tarihinde kabul edilen doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Son dönemlerde ihtiyacın ve ilginin giderek arttığı “değerler eğitimi”, kavram olarak yeni olmasına karşın, geçmişte “ahlak eğitimi” ve “karakter eğitimi” gibi kavramlar altında verilen eğitimin günümüze yansıyan şekli olarak değerlendirilmektedir. Farklı isimlendirmeler ve tanımlamalar yapılmış olmasına rağmen değerler eğitimi kavramının geçmiş, eğitimin tarihi ile eş tutulabilmektedir (Altan, 2011). Bununla birlikte, değerlerin bireylere kazandırılması, değerler eğitiminin nasıl yapılacağı, değerler problemi gibi konular günümüzde eskiye göre daha da önem arz etmektedir. Keskin (2008), değerler eğitimi en temel şekliyle değerleri öğretmek için açık bir girişim olarak tanımlamaktadır. Değerler eğitimi, toplumdaki iyi ve olumlu davranışların yaygınlaştırılması, kötü ve olumsuz davranışların ise, iyi ve olumlu davranışlara dönüştürülmesinde önemli roller üstlenmektedir (Turan ve Ulusoy, 2014).

Öğretilbilir ve öğrenilebilir olmakla beraber değerlerin günümüzde bireylerce öğrenilmesi ve kalıcı olması geçmiş yıllara göre daha zor hale geldiği söylenebilir. Geçmişte toplumda var olan ve toplum tarafından desteklenen birçok değer, yaşantı yoluyla yeni nesillere aktarılabılırken, zamanımızda artık tek başına yaşantı yeterli olmamaktadır. Çünkü sosyal yaşamda bireylerin değerler sistemini etkileyecek ve değiştirebilecek uyarılar eskiye göre artmış ve çeşitlenmiştir. Bu çerçevede bireylerin değerleri kazanma ve içselleştirmelerinin rastlantılara ve kontrol dışı mekanizmalara bırakılmaması önem arz etmektedir (Gömleksiz, 2007; Yalar, 2010). Zira bireylerin belli değerleri fark etmesi, o değerlerden yeni değerler üretmesi, ürettiği değerleri benimsemesi ve kendi kişiliğini bu değerlere göre şekillendirip davranışa dönüştürmesi, eğitim yoluyla gerçekleştirilecek bir süreçtir (Ersoy ve Şahin, 2012).

Bireyler doğuştan değerlerle donatılmış olarak dünyaya gelmezler. Değerlerin yeni nesiller tarafından kazanılması hayatın işleyişi içerisinde formal ya da informal şekilde gerçekleşmektedir. Değerler eğitimi ilk olarak ailede başlar, ardından okul, toplumsal yaşam ve medya gibi etkenlerin etkileşimi şeklinde devam eder. Nihayet kişiler bu sistem içerisinde kendi değer yargılarını oluştururlar. Hiç şüphesiz bu eğitim planlı ve programlı olmasıyla daha kalıcı ve verimli olacaktır. Değer kazandırma süreçlerinin plansız ve rastgele olduğu bir ortamda olumlu değerlerin öğrenilememesi veya olumsuz bazı öğrenmelerin olması söz konusudur. Değerler eğitimi sayesinde bireyler mensubu oldukları topluma uyum sağlamayı, kültürel anlamda o topluma ait olmayı ve sosyalleşmeyi öğrenirler (Turan ve Ulusoy, 2014). Toplumda eğitilmiş, kültür seviyesi ve statüsü yüksek bireylerin varlığı önemli bir kazanım olmakla beraber, bu kazanımlar tek başına toplumsal barış için yeterli değildir. Aynı zamanda bireylerin toplumsal ve evrensel değerleri içselleştirmiş olmaları sosyal yaşamın bütünlüğü için önemli bir konudur.

Değerlerin kazandırıldığı önemli kurumlardan biri olan okullarda, psikolojik ve fiziksel şiddet olayları gibi olumsuzluklar yaşanmaktadır (Aydın ve Gürler, 2014). Eskiden okullarda yaşanan sorunlar derste konuşmak, sakız çiğnemek, izinsiz konuşmak, koridorda koşmak gibi davranışlar olmasına karşın günümüzde bu durum oldukça farklılaşmıştır. Okullarda farklı türden disiplin problemleri, suç çeşitleri, ahlaki olmayan davranışlar, küfürlü konuşmalar, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımları görülmeye başlandığı günümüzde, etkin bir değerler eğitiminin önemi karşımıza çıkmaktadır (Bilgin, 2008).

Çocukluk yıllarında büyüme ve gelişmeye paralel olarak kişilikler, ahlaki yargılar, tutumlar ve değerler de şekillenmektedir. Bireylerin ilkökul çağında kazandığı temel bilgi, beceri, görüş ve tutumların sonraki hayatları süresince etkin bir yere sahip olduğu iddia edilmektedir (Bahçe, 2010). Diğer taraftan bu yaş düzeyindeki çocukların, değerlerini kendi zihinsel süreçleri ve çabalarıyla kazanamayacakları, ebeveynler, öğretmenler, sosyal çevre, iletişim araçları yoluyla bu kazanımları elde edebilecekleri belirtilmektedir (Tahiroğlu, 2011). Fakat bu durum her zaman sağlıklı sonuçlar veremeyebilir. Bu yüzden örgün eğitim kurumlarında yapılacak olan planlı ve programlı değerler eğitimi süreçleri önem arz etmektedir. Değerler eğitiminin bir plan ve program dahilinde verilmesi süreciyle ilgili alan yazında farklı yaklaşımlar mevcuttur. Farklı felsefi akımların, öğrenme kuramlarının, ahlaki gelişim kuramlarının, güncel yaklaşımların, yöntem ve tekniklerin, vb. dikkate alındığı değerler eğitimi yaklaşımları, günümüzde değerler eğitimi alanında uygulanmaktadır.

Değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilebilmesi açısından eğitim - öğretim sürecinde belli yaklaşım, yöntem ve metotlara ihtiyaç vardır. Konuyla ilgili alan yazında farklı bakış açıları bulunmaktadır. Genel olarak belirtmek gerekirse; değerler eğitiminde, değerlerin doğrudan öğretimi ve değerlerin bireyler tarafından oluşturulması (değer belirginleştirme) olarak iki yaklaşım mevcuttur. Bunlardan ilki öğrencilere doğrunun ve yanlışın öğretilerek değerlerin verileceği, ikincisi ise öğrencilerin kendi değerlerini kendilerinin şekillendirmesine izin verileceği şeklindedir (Demirhan İşcan, 2007).

Yukarıda da ifade edildiği gibi değerlerin kazandırılmasına yönelik birçok eğitim yaklaşımı kullanılmaktadır. Bunları; değer telkini, değer analizi, değer açıklama, adil topluluk okulları, karakter eğitimi ve örtük program olarak sıralayabiliriz (Dilmaç, 2007). Değerlerin bireylere doğrudan öğretilmesi yaklaşımının (değer telkini) savunulduğu görüşlere göre, değer eğitiminin diğer ders programlarının içeriğinde verilerek amaca ulaşılması mümkün değildir. Dolayısıyla bağımsız bir değerler eğitimi programının uygulanması gerekmektedir. Bu açıdan, değerler öğretiminde değer telkini yaklaşımına dikkat çekildiğini söylemek mümkündür.

Değer telkini yaklaşımı, okullarda sık kullanılan ve büyük oranda öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım didaktik soru sorma, anlatım, gösteriler, alıştıırma, tekrar yapma gibi yöntemleri içermektedir (Dilmaç, 2007). Geleneksel toplumlarda değer eğitimi, sorgulama olmadan söylenenleri kabul etme ve telkin şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak bu yaklaşım demokratik toplumlarda bireylerin kendilerini özgürce ifade edebilmesi için yeterli görülmemektedir (Doğanay, 2006).

Değer belirginleştirme (değer açıklama, değer analizi, ahlaki muhakeme) yaklaşımını savunanlar ise, bu yaklaşımların öğrencilerin kendi duygu ve düşüncelerini fark etmelerine olanak tanınması, değerleri belirleme ve öğrenme süreçlerinde öğrenciyi merkeze almayı sağlaması açısından yararlı bulmaktadırlar (Halstead, 1996).

Değerler eğitiminde amaçlara ulaşmanın en iyi yöntemi olarak, tüm yaklaşımların bir arada kullanılmasının gerekliliğini savunan bütüncül (karakter eğitimi, adil topluluk okulları) yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu yaklaşımlara göre değerleri açıklama yaklaşımı, evrensel değerlerle tutarlıdır ve onları destekler. Diğer yandan öğrencilere geleneksel ahlaki değerleri kazandırmak için telkin etme ve model olma yaklaşımları da kullanılabilir (Lickona, 1991; Kirschenbaum, 2000). Bu manada bütüncül yaklaşımlar, diğer yaklaşımlardan da yararlanarak daha kapsamlı bir değer eğitimi süreci yürütmeyi amaç edinmektedir.

Değerler eğitiminin kalıcı olabilmesi için, öğrencilerin eğitim - öğretim süreçlerine aktif katılması ve bu anlayışın oluşturacağı hazır bulunuşluk imkânından faydalanılması gerektiği ileri sürülmektedir (Batar, 2014). Değerler, yaşanılarak bireylerde kimlik haline gelebilir. Bununla birlikte değerler eğitiminin temel şartlarından birinin, çocuğun kendi özgür iradesi ile değerleri benimsemesi olduğu belirtilmektedir. Bu realiteden hareketle baskıyla yapılan bir değer eğitiminin koşullanmaya dönüşmesine engel olunamayacağı savunulmakta ve değerleri yaşayarak kazanmanın önemi alan yazında vurgulanmaktadır (Çağlar, 2003).

Değerler eğitiminin aileden sonra verildiği ilk yer, okul öncesi ve ilkökul kademesidir. Dolayısıyla, okul öncesi eğitimden itibaren eğitim kurumlarındaki değerler eğitiminin konum ve uygulayışı önem arz etmektedir. Değerler eğitim kurumlarında ilgili kazanımlar ve ders kitapları yoluyla öğrencilere sunulmaktadır. Hiç şüphesiz okulun temel görevlerinden biri, öğrencilerin değerleri benimseyip yaşamlarında uygulayabilmelerini sağlamaktır. Bu süreçte hayat bilgisi dersi önemli bir yer teşkil etmektedir (Güzel, 2013). Eğitim kurumları, toplumun temel kültürünü ve değerlerini geliştirme görevini üstlenirken, bu görevi üstlenen derslerin başında hayat bilgisi dersi gelmektedir (Özkan, 2009). Söz konusu ders, çocuğu hayata hazırlayan derslerin başında gelmesi itibarıyla önem arz etmektedir.

MEB, eğitim programları ve dersler yoluyla değerlerin kazandırılmasını bir görev olarak üstlenmiştir. Bu anlamda 2005 yılında uygulamaya konulan hayat bilgisi öğretim programının içeriğine eklediği kişisel nitelikler ve değerler ile birlikte, planlı ve programlı olarak değerlerin eğitim yoluyla öğrencilere kazandırılması yoluna gidilmiştir (MEB, 2005). Söz konusu yıldan itibaren günümüze kadar öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerle ilgili bir takım değişikliğe gidilmiştir. Bununla birlikte, değerler eğitiminin önemi sürekli korunmuş ve değerler eğitimi öğretim programlarında kendine yer bulmaya devam etmiştir. Özellikle 18. Milli Eğitim Şurası'nın kararlarında (MEB, 2010) ve 2010 yılındaki ilk ders genelgesinde de görüleceği üzere, MEB'in değerler eğitimi önemsendiği ve dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, öğretim programlarının ve derslerin etkili olup olmadığına, arzu edilen sonuçları verip vermediğine dair bazı bilimsel çalışmalar mevcut olsa da, değerler alanının değişime açık olması (Gündüz, 2014), duyuşsal alana hitap etmesi ve çözümlenmesinin zor olmasından dolayı farklı çalışmaların yapılmasını gerekliliği kılmaktadır.

Mevcut öğretim programlarında yer alan değerlerin işlenişi sırasında derslerde hangi yaklaşım ve yöntemle öğrencilere değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı ve değer kazandırma süreçlerinde nelere dikkat edilmesi gerektiği oldukça önemlidir. Bu açıdan, öğretmenlerin konuyla ilgili görüşlerinin ve hayat bilgisi derslerindeki değerler eğitimi uygulama süreçlerinin belirlenmesi / incelenmesi, değerler eğitimi açısından söz konusu dersin daha verimli hale getirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı; değerlerin kazandırılmasında yönelik olarak hayat bilgisi derslerinde hangi değerler eğitimi yaklaşımlarının kullanıldığının ortaya konulmasıdır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, hayat bilgisi derslerinde değerlerin nasıl kazandırıldığına yönelik durumun ortaya konması amacıyla yönelik nitel bir çalışmadır. Araştırmada nitel araştırma modellerinden "durum çalışması modeli" kullanılmıştır. Durum çalışması bir ya da daha fazla olayın, bireyin, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin doğal bağlamında derinlemesine incelendiği yöntemdir (McMillan, 2008).

Bu araştırmanın analiz birimini; görüşme yapılan 1, 2 ve 3. sınıf okutan sınıf öğretmenleri ve sınıf içi gözlem yapılan ikişer adet 1, 2 ve 3. sınıf oluşturmaktadır. Araştırmada seçilen birden fazla analiz biriminin olması sebebiyle durum çalışması desenlerinden "iç içe geçmiş çoklu durum deseni" kullanılmıştır. Araştırmanın birinci basamağında yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak sınıf öğretmenleriyle değerler eğitimi bağlamında, hayat bilgisi dersi ve değerler eğitiminin durumu ile ilgili yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın ikinci basamağında, hayat bilgisi derslerinde değerler eğitiminin uygulanma süreçleri gözlenmiştir.

Çalışma Grubu

Gözlem yapılacak çalışma grubundaki öğretmenlerin belirlenmesi aşamasında gönüllülük esas alınmıştır. Gözlem yapılacak öğretmenlerin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda amaç, 1, 2 ve 3. sınıflarda öğretmenlik yapan sınıf öğretmenleriyle çalışma yapmaktır. Öğretmenler belirlenirken okul, sınıf, yaş, kıdem, cinsiyet gibi değişkenlere dikkat edilerek maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Belirlenen öğretmenlerin sınıflarında 2018 - 2019 eğitim - öğretim döneminin ilk yarısında hayat bilgisi derslerinde 13'er saat gözlem yapılmıştır. Sınıflarda yapılan ilk gözlemler ön uygulama olup veri analizlerine dâhil edilmemiştir. Gözlem yapılan öğretmen ve okul isimleri kod isim olarak kullanılmıştır. Gözlem yapılan okullara ve öğretmenlere ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1
Sınıf İçi Gözlem Yapılan Okul - Öğretmen Listesi

Okul	Öğretmen	Sınıf	Yaş	Kıdem	Cinsiyet	Gözlenen Ders Saati
Doğu İlkokulu	Defne Öğretmen	1.Sınıf	34	10	Kadın	13 Ders Saati
	Davut Öğretmen	1.Sınıf	46	22	Erkek	13 Ders Saati
Zafer İlkokulu	Zehra Öğretmen	2.Sınıf	42	20	Kadın	13 Ders Saati
	Zeki Öğretmen	2.Sınıf	60	39	Erkek	13 Ders Saati
Fırtına İlkokulu	Fiğen Öğretmen	3.Sınıf	50	28	Kadın	13 Ders Saati
Batı İlkokulu	Barış Öğretmen	3.Sınıf	52	31	Erkek	13 Ders Saati

Araştırmanın diğer çalışma grubunu Zonguldak il merkezindeki ilkokullarda görev yapan, 1, 2 ve 3. sınıflardan 10'ar sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenler gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Görüşme yapılacak öğretmenlerin belirlenmesi aşamasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine göre öğretmenler seçilmiştir. Burada amaç 1, 2 ve 3. sınıflarda öğretmenlik yapan sınıf öğretmenlerine ulaşmaktır. Görüşme esnasında öğretmenlerin demografik özelliklerinin çeşitlendirilmesine dikkat edilmiş ve yedi farklı ilkokuldan, her sınıf seviyesinden 15 kadın ve 15 erkek sınıf öğretmeniyle görüşülmüştür. Her sınıf seviyesinde ön uygulama olarak birer görüşme yapılmış olup, bu görüşmeler veri analizine dâhil edilmemiştir. Görüşme yapılan öğretmenlerin isimleri ve okul isimleri gerçek isimler olmayıp kod isim olarak kullanılmıştır. Görüşme yapılan öğretmenlere ilişkin bilgiler, Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.
Görüşme Yapılan Okullara Göre Öğretmen Dağılımları

	1.Sınıf		2.Sınıf		3.Sınıf		Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Zafer İlkokulu		Zafer Zahid	Zehra Zümra	Zeki		Zihni	6
Batı İlkokulu		Batuhan		Burak	Betül Büşra	Barış	5
Fırtına İlkokulu	Funda	Fatih		Fikret	Figen Firdevs		5
Doğu İlkokulu	Defne Dilek	Davut	Demet	Durmuş		Dinçer	6
Rüzgar İlkokulu	Reyhan		Rana	Remzi		Rafet	4
Elmas İlkokulu	Emel		Elif			Erkan	3
Altın İlkokulu					Ayşe		1
Toplam	5	5	5	5	5	5	30

Veri Toplama Araçları

Öğretmen Görüşme Formu: Görüşme verilerini toplamak amacıyla araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun geliştirilmesi aşamasında öncelikle alan yazın incelenerek 40 sorudan oluşan ham soru havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra birkaç kez uzman görüşleri (1 Prof, 3 Doç, 1 Öğr. Gör ve 1 sınıf öğretmeni) alınarak görüşme formunun son hali elde edilmiştir. Bu form yardımıyla öğretmenlerin hayat bilgisi derslerindeki değerler eğitiminin işleyişi hakkındaki görüşleri alınmıştır.

Sınıf İçi Gözlem Formu: Sınıf içi gözlem formunun oluşturulması aşamasının ilk kısmında alan yazın incelenerek örnekler değerlendirilmiştir. Bilimsel araştırma yöntemlerine göre gözlem formları incelenerek, formun taslağı oluşturulmuştur. Daha sonraki aşamada beş farklı alan uzmanının görüşleri (1 Prof, 3 Doç ve 1 sınıf öğretmeni) alınmıştır. Formun taslak hali uzmanlara mail olarak gönderilmiş, gelen dönütler doğrultusunda düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonraki aşamada aynı uzman kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılarak formun son haline karar verilmiştir.

Ses Kayıtları: Araştırmacı veri toplama sürecinde öğretmenlerle yapılan görüşmeler ve sınıf içi gözlemleri ses kayıt cihazı ile destekleyerek veri kaybının önüne geçmeye ve geçerlik ve güvenilirliği artırmaya çalışmıştır. Pilot uygulama aşamasının ilk görüşmesi ses kayıt cihazı kullanılmadan gerçekleştirilmiştir. Bu ön uygulama sonrasında veri kaybının fazla olacağı araştırmacı tarafından tecrübe edilerek, ses kaydı yapılmasına karar verilmiş ve sonraki görüşme ve gözlemlerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıtları, katılımcılardan izinler alınarak yapılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından 2018 - 2019 güz yarıyılı süresince toplanmıştır. Araştırma sürecinde öğretmenlerle yapılan görüşmeler ve sınıf içi gözlemler eş zamanlı olarak 2018 - 2019 eğitim - öğretim döneminin ilk yarısında devam etmiştir. Görüşme ve gözlem sonucu elde edilen veriler, bilgisayar ortamında tasnif edilerek çözümlenebilir hale getirilmiştir. Ses kayıtları, gözlem ve görüşme notlarının dökümü bilgisayar ortamında Microsoft Word programı kullanılarak araştırmacı tarafından yapılmıştır. Burada tüm veriler araştırmacı tarafından uygun şekilde tasnif edilerek üzerinde analiz yapılabilir hale getirilmiştir. Bu bağlamda üzerinde çalışılan veri setleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.
Araştırmada Elde Edilen Nitel Veri Seti

Nitel Veri Toplama Yöntemleri	Verileri Elde Etmede Kullanılan Araçlar	Veri Seti (Sayfa)
Görüşme	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Ses Kayıt Cihazı	90
Gözlem	Sınıf İçi Gözlem Formu Ses Kayıt Cihazı	254

Görüşmelerin bitmesi ve ham verilerin oluşmasından sonra bir aylık ara verilerek bu veriler üzerinde çalışma yapılmamıştır. Daha sonra görüşme notları, ses kayıtları ve günlükler bir kez daha araştırmacı tarafından okunarak ve dinlenerek verilerin güvenilirliği ve geçerliği artırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda araştırmacının yaptığı dökümlerin doğruluğunun kontrol edilmesi amacıyla altı adet görüşmenin ses kaydı bir yüksek lisans öğrencisi tarafından dinlenerek dökümler kontrol edilmiştir. Ham veri setleri NVivo programına yüklenerek üzerinde içerik analizleri yapılmıştır. Bu çerçevede tümevarımsal bir yaklaşımla öncelikle veri setleri okunmuş, daha sonra kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalardan sonra temalar oluşturulmuş, kod ve temaların sağlamaları yapılarak güvenilirlik ve geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Gözlem verilerinin çözümlenmesi sürecinde sınıf içi gözlemlerde tutulan notlar ve ses kayıtları gözlemlerin hemen arkasından bilgisayar ortamında yazıya aktarılmıştır. Bir ay ara verildikten sonra gözlem notları ve ses kayıtları iki ay boyunca tekrar okunarak ve dinlenerek veri setlerinin dökümü tekrar gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda dökümlerin doğruluğunun kontrol edilmesi amacıyla 12 adet gözlem verisi ve ses kaydı bir yüksek lisans öğrencisi tarafından dinlenerek dökümler kontrol edilmiştir. Böylelikle veri kaybının ve veri dökümündeki hataların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ham veriler NVivo programına yüklenerek üzerinde içerik analizleri yapılmış, yapılan analizler sonucunda kodlar, kodlardan temalar oluşturulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada, yöntemin gücünü artırma düşüncesinden yola çıkılarak, yöntem ve veri çeşitlemesi yoluna gidilmiştir. Çalışmada yöntem çeşitliliğinin sağlanabilmesi amacıyla "görüşme ve gözlem" yöntemleri kullanılmıştır. Veri çeşitliliğinin sağlanabilmesi amacıyla ise "görüşme yapılan kişiler (30 farklı sınıf öğretmeni)" ve "gözlem yapılan sınıflar (6 farklı sınıf)" farklı veri kaynakları olarak kullanılmıştır. Araştırmacı veri setlerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için araştırmacı notlarının ve ses kayıtların yazıya dökümünü ikişer kez yapmıştır. Bununla birlikte ses kayıt dökümleri bir yüksek lisans öğrencisi tarafından dinlenerek kontrol edilmiştir. Araştırmacı kodlama doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için içerik analizi ve betimsel analizi sürece yayarak ve kendi içinde bu süreci tekrarlayarak yapmıştır. Aynı zamanda araştırmacı, kod ve temaları kendi içinde sürekli kontrol ederek kod ve tema doğruluğunu artırmaya çalışmıştır.

Oluşturulan kod ve temaların doğruluğu ve güvenilirliği uzman görüşleri alınarak artırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yüksek lisans çalışmasını değerler eğitimi üzerine yapan, hem yüksek lisans hem doktora çalışmasında nitel analiz yöntemlerini kullanan, değerler eğitimi üzerine çalışmaları bulunan bir uzmana oluşturulan kod ve temalar incelenerek kodlama doğruluğu artırılmaya çalışılmıştır. Sınıf öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden 6 görüşme örneği ve sınıf içi gözlemlerden 12 gözlem örneği uzman görüşüne sunulmuştur. Görüşmeler belirlenirken her sınıf türünden bir kadın ve bir erkek seçilmek suretiyle görüşme formları rastgele seçilmiştir. Gözlemler belirlenirken gözlem yapılan her sınıftan rastgele ikişer (toplam 12) gözlem formu seçilmiştir.

Kodlayıcılar arasındaki tutarlılığın belirlenmesi amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından kodlayıcılar arasındaki görüş birliğinin formüle edildiği bir model geliştirilmiştir. Bu formüle göre kodlayıcılar arasındaki görüş birliğinin en az % 80 olması beklenildiği belirtilmektedir. Araştırmamızda, kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik katsayı hesaplamaları sonucunda görüşme verilerinin kodlanmasına ilişkin güvenilirlik katsayısı % 88,31, gözlem verilerinin kodlanmasına ilişkin güvenilirlik katsayısı ise % 93,96 olarak hesaplanmıştır. Bu çerçevede, elde edilen veriler dikkate alındığında, araştırmacı tarafından yapılan kodlamaların güvenilirlik değerlerinin geçerli düzeyde olduğu görülmektedir.

BULGULAR

Görüşmelere İlişkin Bulgular

Görüşme yapılan öğretmenler, hayat bilgisi derslerindeki değerler eğitiminde; açıklama yapma, ikilem yaklaşımı, hissettirerek, yaparak – yaşatarak, canlandırma, oyunla öğretim, drama, soru - cevap, düz anlatım, beyin fırtınası, tartışma gibi yaklaşım, yöntem ve teknikleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Değerlerin öğrencilere empoze edilerek ve direk verilerle kazandırılmaması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Aynı zamanda öğretmenler, hangi yaklaşım, yöntem - teknik olursa olsun sürekli uygulandığında onun da etkisini kaybedeceğini savunarak, yaklaşım, yöntem ve tekniklerin çeşitlendirilerek verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, görüşme yapılan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir:

Barış Öğretmen: "Değerler empoze edilmemeli. Empoze ile bir yere varılmaz. Onu davranışlarıyla göstermeli. Sadece öğretmen davranışları değil çocukların davranışlarıyla." (Görüşme Kaydı: Barış)

Batuhan Öğretmen: "Empoze etmekten ziyade bu kavramları çocuklara açıklamak, bunları öğretmekten ziyade neler olduğunu hissettirmek gerekiyor." (Görüşme Kaydı: Batuhan)

Betül Öğretmen: "Mesela Marsmelow deneyi yapmıştım. Ben sabah ilk ders şekerler dağıttım. Arkadaşlarına iyi davranana, kurallara uyanlara, iyi davranışlar sergileyenlere, şekerini yemeyenlere, kaybetmeyenlere son ders bir şeker daha veriyordum. Etkili ama sonradan bıraktım. Ben kaybettim yedim dediyse kurallara uysa bile ona vermiyoruz. Kendimi denetleme ile ilgili bir uygulama bu." (Görüşme Kaydı: Betül)

Dilek Öğretmen: "Güzel bir davranış olduğunda ödüllendiriyorum. Ödül çok etkili doğru davranışları kazandırmak için. Sorgulamaya çok önem vermeye çalışıyorum. Onun neden böyle olduğunu sorguluyorum. Neden önemli olduğunu kavratmaya çalışıyorum. Beyin fırtınası yapıyorum. Soru - cevap yöntemi kullanıyorum." (Görüşme Kaydı: Dilek)

Emel Öğretmen: "Oyunlarla öğretim, drama şeklinde, canlandırma, soru - cevap tekniği kullanıyorum. ... Zaten değerleri hissettiriyoruz. Bir anlatım oluyor, bir örnek oluyor, oradan yola çıkıyoruz." (Görüşme Kaydı: Emel)

Figen Öğretmen: "Genelde hani sürekli aynı metodu uygulayınca hangi metodu uygularsan olsun. Mesela drama ilgilerini çekiyor ama her ders yaptırırsan ondan da vazgeçerler. Yani bu metotların, tekniklerin değişik olması lazım. Değiştirirsek ilgilerini çekebiliyoruz sanki. Ama her gün sen ona drama yaptır, yavaş yavaş ondan da. Ne yaparsan yap değişikliğe gidilmesi." (Görüşme Kaydı: Figen)

Funda Öğretmen: "Yaparak - yaşayarak öğrenilmesi gerekir. Buradaki etkinlikler yaparak - yaşayarak olursa böyle bir ortam olursa okulda, sınıfta daha kalıcı olur. ... Hem olumlu hem olumsuz ikisi bir arada verilirse çocuk ayrımını yapabilir. Yoksa dostluk bu deyim zıddını görmezse onu ayırt edemez. ... Çocuğa buldurarak değerler verilmeli. Buldurma yöntemi daha kalıcı olur. ... Hayat bilgisi dersi bence drama edilmeli, yaparak - yaşayarak öğretilmeli." (Görüşme Kaydı: Funda)

Rana Öğretmen: "Genelde anlatım yöntemi seçilir. Örnek olma kullanıyorum. Drama yaptırıyorum mesela bununla ilgili. Çocukların kendi fikirlerini soruyorum. Bununla ilgili çocuklara kısa hikâyeler anlatıyorum. Kendim araştırıp internetten hikâyeye okuyorum. Bununla ilgili ne anladınız? Ne anlatmak istiyor? diye kısa sorular soruyorum çocuklara. Hikâyeye, canlandırma çocuklar için çok faydası oluyor. En azından gördükleri için daha çok uygulayabiliyorlar." (Görüşme Kaydı: Rana)

Zahid Öğretmen: "Ben değerler eğitiminde yaparak - yaşayarak öğrenme ve görsel sunumun çok etkili olduğunu düşünüyorum. Bir video izlettikten sonra kendi fikirlerini soruyoruz. Birkaç öğrenciyi tahtaya çıkarıp yaparak - yaşayarak öğrettiğimiz zaman daha etkili ve daha kalıcı oluyor." (Görüşme Kaydı: Zahid)

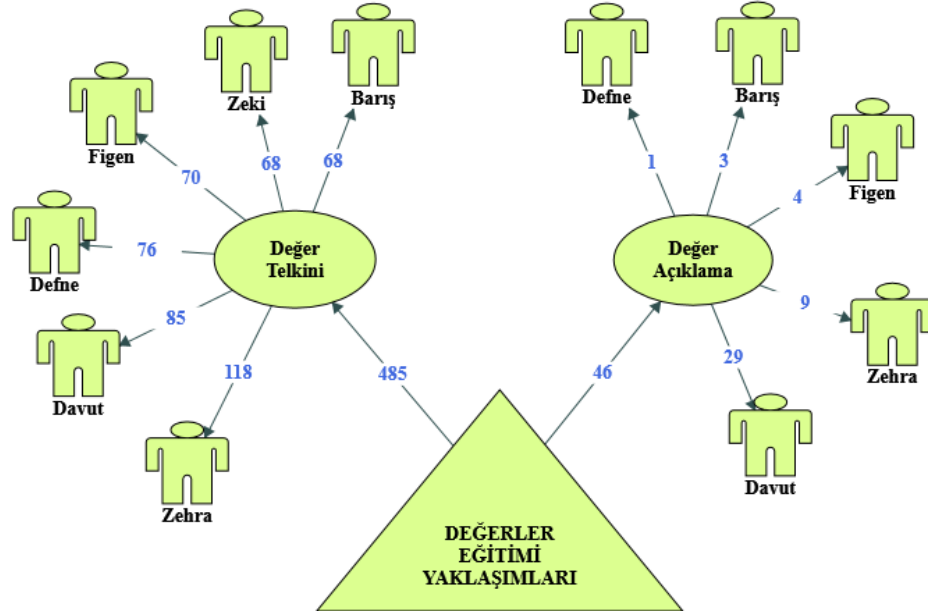
Zeki Öğretmen: "Çocuklara değerler yaşayarak verilmeli. Değerleri çocukların kendisi bulması lazım. Onu yaşayacak, uygulayacak. Biz sadece rehberlik edeceğiz. Empoze edersek ondan çok verim alamıyoruz." (Görüşme Kaydı: Zeki)

Zümra Öğretmen: "İkilem olarak değerlerin örneklerle verilmesi gerekir." (Görüşme Kaydı: Zümra)

Gözlemlere İlişkin Bulguları

Yapılan sınıf içi gözlemler sonucunda, Şekil 1'de görüleceği üzere, öğretmenlerin değer eğitimi yaklaşımlarından; "Değer Telkini (72 ders, f:485) ve Değer Açıklama (19 ders, f:46)" yaklaşımlarını kullandıkları görülmüştür.

Şekil 1.
Öğretmenlerin Kullandıkları Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değer telkini alt temasına ilişkin sınıf içi gözlemler incelendiğinde gözlem yapılan derslere ait veriler şöyledir;

Gözlem Örneği 1: Doğu ilkokulunda 1. sınıf öğretmeni olan Defne öğretmen 01.11.2018 tarihinde "sınıfımızda bulunan araç ve gereçler" konusunu işlerken öğrencilere sorular sordu. Öğrenciler parmak kaldırıp cevaplar verdiler. Defne öğretmen bir öğrenciye söz hakkı verdiğinde başka bir öğrenci söz almadan konuştu. Defne öğretmen "Aaa Mine! Arkadaşımız konuşurken saygısızlık olmuyor mu acaba? Parmak kaldırırsan görüyorum ben. Ama o konuşurken konuşmayacağız" şeklinde öğrenciyi uyardı.

Gözlem Örneği 2: Zafer ilkokulunda 2. sınıf öğretmeni olan Zeki öğretmen: 09.10.2018 tarihinde "sihirli sözcüklerimiz var" konusunu işlerken "Sabah kalktığımızda sihirli sözcüğümüz var mı?" diye sordu. Öğrenciler "Günaydın" dediler. Zeki öğretmen "Sadece sabahleyin evde mi söyleriz anne babanıza?" dedi. Öğrenciler "Hayır" dediler. Zeki öğretmen "Ama ben bunu görmüyorum. Sabah okula geldiğinizde kaç öğretmenle karşılaşıyorsunuz? Bir sürü öğretmenle karşılaşıyorsunuz değil mi? Peki o öğretmenlerinize bu sözcüğü söylüyor musunuz? Yoksa utanıyor musunuz?" dedi. Öğrenciler "Evet" diye cevap verdiler. Zeki öğretmen "Utanma olmaz. Sabah okula geldiğinde ben değil, herhangi bir öğretmenle karşılaştığınızda günaydın öğretmenim dersiniz güne iyi başlar mısınız? Güne iyi başlarsın. O karşıımızdakinin de hoşuna gider. Evet sihirli sözcüklerimizden biri bu" dedi.

Değer açıklama alt temasına ilişkin sınıf içi gözlemler incelendiğinde gözlem yapılan derslere ait veriler şöyledir;

Gözlem Örneği 3: Doğu ilkokulunda 1. sınıf öğretmeni olan Davut öğretmen 30.10.2018 tarihinde "okulumuzda bizim için çalışanlar" konusunu işlerken slayttan resim yansıttı. Daha sonra öğrencilere "evet bazılarınızda çok rastladığımız sorun, çocuk ne yapıyor?" diyerek resimde ne gördüklerini sordu. Öğretmenin söz hakkı verdiği bazı öğrenciler şu cevapları verdi: "Kalemi ağzına sokuyor. Ders yapıyor. Ödev yapıyor."

Davut Öğretmen: Evet ders yapıyor diyenleriniz doğru tahmin ediyor. Evde olabilir. Tahtadan bir ödev yazıyor olabilir. Ama ne yapıyor?

Öğrenciler: Ders yapıyor (Hep beraber söylediler).

Davut Öğretmen: Derslerimizi ne yapmalıyız?

Öğrenciler: Çalışmalıyız (Hep beraber söylediler).

Davut Öğretmen: Nasıl çalışmalıyız?

Öğrenciler: Güzel (Hep beraber söylediler).

Davut Öğretmen: Başka? Güzel yazarak olabilir. Bugün ben size ödev verdim dedim ki: Akşam eve gidince bir sayfa yazı yazın dedim. Sizde yarın geldiniz öğretmenim ödevimi bu akşam yapacağım dediniz. Benim söylediğimi akşam yapmadınız. Olur mu?

Öğrenciler: Hayır (Hep beraber söylediler).

Davut Öğretmen: Neden?

Ali: Çünkü o zaman ödevimizi yetiştiremeyiz.

Ayşe: Yetiştiremeyiz uykumuz gelir.

Osman: Derslerimizden geri kalırız.

Pınar: Çalışkan olamayız.

Davut Öğretmen: Ne zaman geri kalırız? Bu günkü ödevinizi bugün yaparsanız geri kalır mısınız?

Öğrenciler: Hayır (Hep beraber söylediler).

Davut Öğretmen: Bugünkü ödevinizi yarın yaparsanız?

Öğrenciler: Evet (Hep beraber söylediler).

Davut Öğretmen: Ne demek istiyorum o zaman ben? Derslerimizi, ödevlerimizi ne zaman yapmalıyız?

Öğrenciler: Zamanında (Hep beraber söylediler).

Gözlem Örneği 4: Zafer ilkokulunda 2. sınıf öğretmeni olan Zehra öğretmen 02.10.2018 tarihinde "kaynaklar sınırsız değildir" konusunu işlerken öğrencilerle arasında şu diyaloglar geçti:

Zehra Öğretmen: Kaynaklarımız bir gün tükenir mi?

Öğrenciler: Evet (Hep beraber söylediler).

Zehra Öğretmen: Parmak kaldır mısın?

Ege: Onu çok şey kullanırsan, her gün kullanırsan tükenir.

Zehra Öğretmen: O zaman sudan başlayalım. Suyu her gün kullanmayalım.

Kerem: Ölüürüz.

Zehra Öğretmen: Dinle bir şey soracağım. Ege dedi ki suyu her gün kullanırsak biter. Bende dedim ki o zaman suyu kullanmayalım. Olabilir mi? Su bitmesin diye kullanmayalım. Olur mu?

Kerem: Hocam iki günde ölüürsün.

Zehra Öğretmen: Parmak kaldır. Olur mu Ege? Bu her gün kullanmakla mı alakalı yoksa kullanırken bir şeylere dikkat mi etmeliyiz.

Ege: Dikkat etmeliyiz.

Zehra Öğretmen: Peki nasıl dikkat etmeliyiz? Lavaboya gidiyoruz, dişlerimizi fırçalıyoruz, ellerimizi yıkıyoruz, duş alıyoruz, kıyafetlerimizi yıkıyoruz, bulaşıklarımızı yıkıyoruz, her gün su içmek zorundayız. Her gün iki litre su içmek zorundayız. Günde sekiz bardak su yapıyor. Her gün su içsek su tükenecek. Su tükenecek diye içmeyelim mi?

Öğrenci: Öğretmenim tükenmez ki su. Her yerde var.

Zehra Öğretmen: Evet dünyanın üçte ikisi suyla kaplı ama hepsini kullanabiliyor musun? Okyanuslar var. Günlük hayatta deniz suyu kullanarak devam edebilir misin? Çocuklar günlük hayatımızdaki su bir gün tükenebilir dediniz. O zaman kullanmayalım mı? Ya da neye dikkat edelim?

Öğrenci: Tasarruf etmeliyiz.

Zehra Öğretmen: Tasarruf kelimesi güzel bir kelime. Tasarruf nedir?

Öğrenci: Bir şeyi gereğinden fazla kullanmamaktır.

Zehra Öğretmen: Aferin çok güzel. Tasarruf gereğinden fazla kullanmak mıdır? Kullanmamak mıdır?

Öğrenciler: Kullanmamaktır.

Zehra Öğretmen: Tasarruf dediğimiz şey gereğinden fazla kullanmamaktır. Suyu gereğinden fazla nasıl kullanırsın Esra?

Esra: Musluğu açık bırakırsan.

Zehra Öğretmen: Mesela lavaboya gittiniz suyu kapatmadınız, elektriği kapatmadınız, o su boşuna akmaya başlıyor. Bu durum nedir kaynaklarımızı boşa kullanmak demektir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sınıf öğretmenleri hayat bilgisi derslerinde değerler eğitimi yaklaşımlarından en sık değer telkinini daha sonra değer açıklama yaklaşımlarını kullanmışlardır. Gözlemler sonucunda değer analizi ve ahlaki muhakeme yaklaşımlarını hiç kullanmadıkları görülmüştür. Gözlemler süresince sınıf öğretmenlerinin 485 defa değer telkini yaklaşımına göre değer öğretimi yaptıkları görülmüştür. Gözlemlerde tespit edilen diğer değerler eğitimi yaklaşımı ise değer açıklama yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın, gözlemler boyunca 46 defa kullanıldığı belirlenmiştir.

Görüşmeler sonucunda öğretmenlerin, değerlerin öğrencilere doğrudan öğretilmesi veya dayatılması yerine açıklayarak, hissettirerek, yaparak - yaşatarak, ikilem yaklaşımıyla verilmesi gerektiğini savundukları belirlenmiştir. Ancak gözlem sonuçları öğretmenlerin söyledikleriyle uyguladıklarının birbirinden farklı olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenlerin görüşmelerde belirttikleri yaklaşımlar daha çok değer belirginleştirme yaklaşımlarına girerken, öğretmenlerin uygulamaları ise değerlerin doğrudan öğretilmesi yaklaşımına girmektedir.

Değer telkininin amacı, öğrencilere belirli değerleri aşlamak veya bunların öğrenciler tarafından içselleştirilmelerini sağlamak ve öğrencilerin sahip oldukları değerleri değiştirmektir (Demirhan İşcan, 2007). Değerlerin öğrenciye telkin yolu ile kazandırılmaya çalışıldığı öğretim ortamlarında doğru ve yanlış kavramları öğrencilere sürekli tekrar edilir ve dışsal etkilerle çocuk hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu görür (Bahçe, 2010). Değer açıklama yaklaşımında ise bütün değerlerin öğretilmesi yerine çocukların kendi değerlerini açıklamalarına, kendi değerlerinin farkına varmalarına yardım edilmesi amaçlanmaktadır (Demirel Balık, 2016; Katılmış, 2010). Böylece öğrencinin var olan değerlerini karşılaştırarak sonuçlarına göre kendi değerlerini oluşturması beklenir. Öğretmen, öğrencinin yaptığı seçimi ya da değeri eleştirmek ya da değiştirmeye çalışmak yerine öğrencinin seçimini ifade etmesi ve savunabilmesi için ona fırsatlar sunmalı ve teşvik etmelidir (Meydan, 2014).

Değer telkini, okullarda sık kullanılan ve büyük oranda öğretmen merkezli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatım, gösteriler, alıştırma, tekrar yapma, didaktik soru sorma gibi yöntemleri içermektedir (Dilmaç, 2007). Değerler eğitiminin kalıcı olması için, öğrencilerin öğrenim süreçlerine aktif katıldığı ve bu anlayışın oluşturacağı hazırbulunuşluk imkânından faydalanmak gerekir (Batar, 2014). Bu bakımdan değerler eğitiminde değerleri yaşayarak kazanmak önemlidir (Çağlar, 2003).

Birçok çalışmada ortaya konan ve araştırmamızı destekleyen bulgular ışığında, sınıf öğretmenlerinin değerler eğitiminde en çok değer telkini yaklaşımını kullandıkları belirlenmiştir. Alan yazında, ders kitaplarının içeriklerinin daha çok değer telkini yaklaşımına göre hazırlandığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Ersoy ve Şahin, 2012; Kaya, Çakır ve Şalçı, 2018). Çalışmamıza benzer şekilde, farklı ders ve sınıf düzeylerinde yapılan çalışmalarda da söz konusu yaklaşımla değer öğretiminin yapıldığı görülmektedir (Akbaş, 2009; Çengelci, 2010; Kasa, 2015; Kaymakcan ve Meydan, 2011). Bununla birlikte değer açıklama, değer analizi ve ahlaki muhakeme gibi diğer değerler eğitimi yaklaşımlarının öğretmenler tarafından sınırlı sayıda ve bilinçsiz olarak kullanıldığına dair çalışmalar da mevcuttur (Can, 2008; Çengelci, 2010; Sezer, 2008; Yalar, 2010; Yarar Kaptan, 2015).

Değer açıklama ve değer telkini alt temalarıyla ilgili hususa başka bir yönden bakılacak olursa, ilkökul 1, 2 ve 3. sınıflarda öğrencilerin kendi değerlerini kendileri oluşturabilmesine yardım edecek olan değer açıklama, değer analizi ve ahlaki muhakeme gibi yaklaşımların kullanılabilmesinin çok kolay olamayabileceği söylenebilir. Çünkü bu yaklaşımlar, özellikleri ve uygulama süreçleri gereği üst düzey düşünme becerileri gerektirmektedir. İlkokul öğrencilerinin bilişsel gelişimlerinin somut işlemler dönemine

denk gelmesi dolayısıyla, öğrencilerin değerlerini kendilerinin oluşturmasına fırsat verecek yaklaşımlar bu yaş grubunda etkili olarak kullanılamayabilir. Aynı zamanda bu yaş grubundaki öğrenciler Piaget'in ve Kohlberg'in dışsal kurallara bağlılık ve itaat dönemi olarak nitelendirdiği dönemdedir. Dolayısıyla bireylerin kendi ahlaki hükümlerini vereceği ve bilinçli davranmaya başlayacağı soyut işlemler dönemine kadar, otorite tarafından belirtilen kuralları sorgulamadan uygulama eğiliminde olan bu yaş grubu, değer telkinine daha açık bir yaş grubu olarak ortaya çıkmaktadır (Arabacı ve Akgül, 2013; Dilmaç, 2007; Güngör, 2010; Keskin, 2016; Köylü, 2016; Senemoğlu, 2018).

Sonuç itibarıyla, sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinde değerlerin kazandırılmasıyla ilgili olarak değer telkini ve değer açıklama yaklaşımlarını kullandıkları, birebir görüşmelerde değer analizi ve ahlaki muhakeme gibi değer belirginleştirme yaklaşımlarını kullandıklarını belirtmelerine rağmen hiç kullanmadıkları belirlenmiştir. Çalışmamızın sonuçları, konuyla ilgili yapılan diğer alan çalışmalarıyla uyumaktadır. Alan yazın ve çalışmamızın sonuçları esas alındığında, öğretmen ve öğretmen adaylarına öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerin öğretiminde kullanılacak yaklaşım, yöntem ve teknikler hakkında eğitimler verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Çalışmamızla ilgili benzer çalışmaların diğer alanlarda da yapılmasının alan yazına katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Etik Kurul Kararı

Bu araştırma için İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı'ndan (12/09/2018-245319) etik izin alınmıştır.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akbaş, O. (2009). İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (2).
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu Zeka Kuramı ve Değerler Eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4.
- Arabacı, İ. B. ve Akgül, A. (2013). Elazığ İlinde Uygulanan Etkinlik Temelli Değer Öğretimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25).
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. A. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bahçe, A. (2010). *Hayat Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Batar, Y. (2014). Değerlerin İnşasında Empatik Anlayışın Rolü. *Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, A. (2008). *Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem Çatışma Çözme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve Besinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çağlar, A. (2003). *Okulöncesi Dönemde Değerler Eğitimi*. Sevinç, M. (Ed.). *Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Morpa Yayınları.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). *Hayat Bilgisi Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi*. 1. Ulusal İlköğretim Kongresi. Ankara, 15 - 17 Kasım 2007.

- Demirel Balık, Z. (2016). *Hayat Bilgisi Öğretim Programındaki Değerler Bağlamında Hayat Bilgisi Ders Kitapları İle Yüz Temel Eser Listesindeki Ulusal Masalların Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkliliği*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dılmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğanay, A. (2006). *Değerler Eğitimi*. Öztürk, C. (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırma Bir Yaklaşım*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ersoy, F. ve Şahin, T. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2).
- Gömlüksiz, M. N. (2007). *Lise öğrencilerinin Toplumsal Değerlere İlişkin Tutumları: Elazığ İli Örneği*. Kaymakcan, R. ve Diğerleri. (Ed.). *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Gündüz, M. (2014). *İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi Dersinde "Sorumluluk" Değerinin Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı İle Öğretiminin Akademik Başarı ve Tutuma Etkisi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güzel, D. (2013). *3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Halstead, J. M. (1996). *Values and Values Education in Schools*. J. M. Halstead ve M. J. Taylor. (Ed.). *Values in Education and Education in Values*. London: Falmer Pres.
- Kasa, B. (2015). *İlkokul 4. Sınıf Türkçe Dersinde Kültürel Değerler ve Eğitimi: Bir Durum Çalışması*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Katılmış, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, U., Çakır, B. ve Şalçı, Z. (2018). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8. Sınıf Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Meydan, H. (Ed.). *Toplumsal Bütünleşmede Değerler ve Eğitimi. III. Uluslararası Değerler Eğitimi Kongresi (Bildiri Kitabı)*. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9 (21).
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkliliğinin Araştırılması*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2016). *Değerlere Genel Bir Bakış: Tanımı, Özellikleri, İşlevi ve Sınıflandırılması*. Köylü, M. (Ed.). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kirschenbaum, H. (2000). From Values Clarification to Character Education: A Personal Journey, *Journal of Humanistic Counselling. Education and Development*, 39 (1).
- Köylü, M. (2016). *Aile Değerler Eğitimi*. Köylü, M. (Ed.). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Lickona, T. (1991) *Education for Character: How School Teach Respect and Responsibility*. Newyork: Bantam Books.
- McMillan, J. H. (2008). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer (5th Ed.)*. New York: Pearson Education.
- MEB. (2005). *İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB. (2010). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf

Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1).

Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd ed). California: Sage Publications.

Özkan, H. (2009). *2005 Hayat Bilgisi 3. Sınıf Programı İçeriği Hakkındaki Öğretmen Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Balıkesir İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Superka, D. P. and Johnson, P. L. (1975). Values Education: Approaches and Materials. *ERIC Document Reproduction Service No: ED103284*.

Tahiroğlu, M. (2011). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Doğa Sevgisi, Temizlik ve Sağlıklı Olma Değerlerinin Öğretimi ve Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Belirlenmesi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Turan, R. ve Ulusoy, K. (2014). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara: PegemA Akademi.

Yalar, T. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme*. Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Yarar Kaptan, S. (2015). *İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Hoşgörü Değerinin Karma Yaklaşım Dayalı Bilgisayar Destekli Etkinliklerle Öğretimi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İletişim/Correspondence

Dr. Ahmet Akif ERBAŞ
akiferbas@gmail.com
Prof. Dr. İrfan BAŞKURT
irfanbaskurt54@gmail.com